

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ОНИКА ЯРОСЛАВА ВІКТОРІВНА

УДК 347.235(477)

РЕЧОВІ ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ
ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ:
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
Венедіктова Ірина Валентинівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Канзафарова Ілона Станіславівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
в.о. завідувача кафедри цивільно-правових
дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент
Рябоконт Євген Олександрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри цивільного права

Захист відбудеться «21» грудня 2015 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.28 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «20» листопада 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. П. Янович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Природні ресурси будь-якої країни є найважливішим складником економічного розвитку, створення матеріальної бази для забезпечення життєдіяльності суспільства. На жаль, спостерігається тенденція до інтенсифікованого, часто нічим не виправданого надмірного використання природних багатств, у тому числі й лісу.

У зв'язку із цим значною залишається проблема правового регулювання майнових відносин на об'єкти природи, які можуть належати суб'єктам цивільних правовідносин. Навколо такого особливого природного об'єкта як ліс зосереджені економічні, екологічні, соціальні інтереси суспільства, оскільки він є водночас і частиною навколишнього природного середовища, і завдяки своїм корисним властивостям важливим джерелом економічного зростання держави. Тому правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із лісами, охоплює різні аспекти як їх охорони, так і їх використання. Цим також пояснюється увага законодавця до земель лісогосподарського призначення, які є основною складовою лісового господарства.

Сучасна правова наука має достатньо досліджень, присвячених правовому регулюванню суспільних відносин щодо лісів та земельних ділянок лісогосподарського призначення. Але всі вони належать до сфери екологічного та земельного права, оскільки сфокусовані на правовій охороні лісів як об'єктів природного навколишнього середовища. У нечисленній кількості робіт, предметом яких є майнові відносини щодо лісів та земельних ділянок лісогосподарського призначення, ці об'єкти розглядаються переважно під кутом зору екологічного та земельного права. Право власності та інші речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення невинуватно залишились поза увагою цивілістів.

Безумовно, завжди провідна роль у регулюванні речових прав належить цивільному праву. Саме Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у III книзі встановлює загальні положення про право власності та речові права на чуже майно, підстави їх набуття та припинення, захист речових прав тощо. У Лісовому кодексі України (далі – ЛК України) щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення передбачені такі права на чуже майно, як право постійного користування та лісові сервітути. Право володіння, яке названо серед речових прав на чуже майно у ЦК України, може бути визнане таким за цивільним правом України, якщо воно ґрунтується на певному правовому титулі. Право володіння земельною ділянкою лісогосподарського призначення поглинається іншими правами на чуже майно, які і є правовими титулами володіння, наприклад, правом постійного користування. В іншому випадку, тобто якщо володіння земельною ділянкою лісогосподарського призначення є безтитульним, то воно є фактичним станом, а отже, не може бути визнане правом на чуже майно. Тому вважаємо, що право володіння земельною ділянкою лісогосподарського призначення може розглядатися окремо від інших речових прав лише в аспекті його захисту.

Регулювання права власності на ліси та земельні ділянки лісогосподарського призначення має свою специфіку з огляду на особливу увагу держави до цих

природних об'єктів. Але спеціальні нормативні акти, що регулюють речові права на землі лісогосподарського призначення, зокрема Земельний кодекс України (далі – ЗК України) та ЛК України, повинні відповідати положенням, закріпленим у цивільному законодавстві. Інакше неодмінно будуть виникати суперечності між положеннями цивільного законодавства, з одного боку, та лісового і земельного – з другого, а отже, створюватимуться колізії у правовому регулюванні зазначеної сфери.

Слід констатувати, що наука цивільного права оминає вивчення особливостей правового регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення, що, безумовно, не може не впливати, переважно негативно, на практику правозастосування. Наприклад, у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» № 5 від 07.02.2014 р. взагалі не звертається увага на особливості регулювання права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення і не згадується таке речове право, як постійне користування. На наш погляд, дослідження з цивільного права щодо права власності та обмежених речових прав повинні надати певні орієнтири для інших галузей права, які не можуть досліджувати майнові відносини автономно, без урахування наукових досягнень цивілістики. Справедливим уявляється такий підхід і щодо речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення.

З огляду на зазначене актуальність теми дослідження є очевидною. Теоретичним підґрунтям дисертації послужили праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених-правознавців, як Г. І. Балюк, І. В. Венедіктова, А. П. Гетьман, В. Ф. Горбовий, Л. І. Дембо, В. І. Дем'яненко, І. О. Дзера, Д. В. Дождев, Л. Б. Дорн, С. В. Єлькін, І. А. Ємелькіна, Д. М. Ісупов, Л. О. Заславська, І. С. Канзафарова, І. І. Каракаш, Б. В. Кіндюк, Н. Р. Кобецька, В. М. Комарницький, А. В. Копилов, В. В. Костицький, О. І. Красов, П. Ф. Кулинич, О. Н. Латиєв, В. М. Малюга, П. В. Мельник, А. М. Мірошніченко, Є. О. Мічурін, В. І. Нагнибіда, В. П. Непийвода, В. В. Носік, О. О. Погрібний, Г. М. Полянська, К. І. Скловський, І. В. Спасибо-Фатєєва, Г. В. Сосніна, О. О. Сурілова, Г. Г. Харченко, В. В. Цюра, О. П. Чопик, В. І. Шевченко, Я. М. Шевченко, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, М. І. Фалєєв, Н. Г. Юрчишин та інші.

Таким чином, безумовна важливість та актуальність теоретичних і практичних аспектів проблеми правового регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення обумовлюють необхідність їх дослідження на дисертаційному рівні з позицій цивільного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної цільової програми № 0186.0.070867 «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки», головних напрямів фундаментальних досліджень юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (рішення вченої ради юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Про Концепцію розвитку

юридичного факультету на 2010–2013 навчальні роки» від 27 грудня 2010 р., протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення особливостей правового регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення з урахуванням цивільно-правового аспекту для створення теоретичного підґрунтя удосконалення положень інших галузей права, які регулюють майнові відносини щодо вказаних об'єктів.

Для досягнення поставленої мети вбачається необхідним вирішення таких наукових задач:

- встановити цивільно-правову складову норм щодо речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення та ліси у системі права України;
- з'ясувати визначальні ознаки земельних ділянок лісогосподарського призначення, лісу та лісової рослинності як об'єктів цивільних прав та встановити їх місце серед таких об'єктів;
- визначити зміст поняття «правовий статус агролісів» за чинним законодавством України, розкрити й узагальнити його особливості;
- охарактеризувати право власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення;
- обґрунтувати правовий статус агролісів як об'єкта права власності;
- надати характеристику праву постійного користування та лісовим сервітутам як обмеженим речовим правам;
- виявити прогалини і колізії норм цивільного та лісового законодавства, що регулює відносини власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення, розробити рекомендації щодо їх усунення та запропонувати шляхи вдосконалення цих норм.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виникненням та реалізацією речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення.

Предметом дослідження є речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення.

Методи дослідження. Для дослідження обраної теми використовувався комплекс таких методів: 1) загальнофілософських: метафізичного – для вивчення проблеми регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення в «ізоляції» від інших наукових проблем; діалектичного – для осмислення вказаної проблеми в єдності та взаємодії з іншими елементами соціальної дійсності, а також у розвитку, тобто для узагальнення ключових моментів процесу удосконалення правових норм, що вивчаються; герменевтичного – для тлумачення норм права; 2) загальнонаукових: методів аналізу та синтезу – для вивчення елементів суспільних відносин; індукції та дедукції – для аналізу практики правового регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення й виявлення позитивного досвіду; історичного методу – для з'ясування основних тенденцій розвитку наукової думки щодо досліджуваного питання; методу моделювання – для конструювання нових і модифікації існуючих правових норм, а також характеристики позитивних та негативних наслідків прийняття таких норм;

3) спеціально-юридичних: порівняльно-правового (компаративістського) – для порівняння законодавства України та зарубіжних країн у цій сфері; формально-юридичного – для пізнання внутрішнього змісту та форми досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що робота є одним із перших в Україні комплексним дисертаційним дослідженням речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення.

Новизна одержаних результатів конкретизується в таких науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях:

уперше:

– доведено, що земельна лісова ділянка є складною річчю, а лісова рослинність є невід’ємною природною складовою такої ділянки, а не її приналежністю, тому не може бути самостійним об’єктом цивільно-правових правочинів. Перехід права власності на земельну лісову ділянку, вкриту лісовою рослинністю, означає одночасно перехід права на лісову рослинність як складову частину земельної ділянки відповідно до правила «*superficies solo cedit*» – те, що на поверхні, слідує (юридичній долі) землі;

– надано теоретичне визначення агролісової рослинності, або агролісу: агролісовою рослинністю (агролісом) є різновид захисної лісової рослинності, яка має своїм функціональним призначенням захист ґрунтів від водної та вітрової ерозії, суховіїв, посух, опустелювання, хуртовинних та холодних вітрів та інших негативних природних чинників з метою покращення результатів ведення сільськогосподарського виробництва;

– аргументовано, що, оскільки на цей час для користувачів земельною ділянкою лісогосподарського призначення на умовах постійного або довгострокового тимчасового користування у чинному ЛК України не передбачений захист володіння шляхом витребування земельної лісової ділянки від добросовісного набувача, доцільно ст. 24 ЛК України доповнити частиною 3 такого змісту: «Користувачі земельної ділянки лісогосподарського призначення на умовах постійного чи довгострокового тимчасового користування у разі втрати володіння земельною ділянкою мають право витребувати її від особи, яка незаконно володіє нею, у тому числі від добросовісного набувача. У цьому разі до умов та порядку такого витребування земельної лісової ділянки від добросовісного набувача застосовується ст. 387 Цивільного кодексу України»;

– запропоновано закріпити у ст. 23 ЛК України можливість встановлення сервітутів за певною особою – особистих лісових сервітутів;

– доведено, що право встановлювати лісовий сервітут на земельній лісовій ділянці повинно бути передбачено лише для власників та постійних лісокористувачів цих земельних ділянок, оскільки тимчасові користувачі та орендарі не є суб’єктами речових прав;

удосконалено:

– положення про те, що речові права можуть виникати саме щодо індивідуально визначених речей, а тому право власності, лісовий сервітут, право постійного користування може встановлюватись не на землі лісогосподарського

призначення, а на замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення, як на чітко визначені на місцевості об'єкти з певними межами та розташуванням;

– теоретичне узагальнення особливостей закріплення правового статусу лісової рослинності як об'єкта речових прав, зокрема, проведено аналіз співвідношення режиму речових прав на лісову рослинність агролісомеліоративного призначення та на земельні ділянки агролісогосподарського призначення;

– вчення про правове регулювання відносин із створення, використання та охорони агролісової рослинності;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичне узагальнення питання правового режиму відносин власності та інших речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення. Додатково охарактеризовано особливості правового статусу лісів агролісомеліоративного призначення державної, комунальної та приватної власності;

– положення про те, що ліс як природний комплекс не є об'єктом речового права, оскільки не має таких ознак речі як дискретність та оборотоздатність. Об'єктом цивільних прав є саме земельна лісова ділянка;

– положення про те, що право громадян перебувати у лісах державної та комунальної власності повинно бути виключене із ст. 23 ЛК України, оскільки за своєю правовою природою є публічним сервітутом, який цивільним законодавством України не передбачений. Це право є правом загального використання лісових ресурсів і вже закріплено у ст. 66 ЛК України та в ч. 2 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що впровадження в нормативні акти запропонованих рекомендацій щодо правового регулювання речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення дозволить удосконалити законодавчу базу та, як наслідок, її практичне застосування. Сформульовані висновки можна використати:

– у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальшого вивчення майнових відносин на земельні ділянки лісогосподарського призначення;

– у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при розробці й прийнятті або вдосконаленні законів України та підзаконних нормативно-правових актів;

– у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів навчальної літератури і лекційних курсів «Цивільне право України», «Земельне право», «Екологічне право», спецкурсу «Речові права»;

– у правозастосовній діяльності – при вирішенні судами спорів з питань набуття, припинення та захисту прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення; практикуючими юристами, юрисконсультами при юридичному супроводі цивільно-правових правочинів щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного

законодавства» (м. Харків, 12–13 квітня 2012 року); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 27 квітня 2012 року); «Міжнародно та національно-правовий вимір забезпечення стабільності» (м. Львів, 5 травня 2012 року); «Сучасні тенденції в юридичній науці України» (м. Хмельницький, 24–25 квітня 2015 року); «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 30 травня 2015 року).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції, що містяться в дисертації, викладено у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у фахових наукових виданнях України, одна – у зарубіжному, а також у тезах п'яти наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою, задачами предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (229 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 186 сторінок, з яких 158 – виклад основного матеріалу, 28 – список використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження; визначається мета та завдання дослідження; формулюється наукова новизна і викладаються положення, що виносяться на захист; висвітлюється практичне значення та апробація результатів дослідження; вказуються публікації за результатами дослідження.

Розділ 1 «Правова характеристика земельних ділянок лісогосподарського призначення за законодавством України» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано нормативно-правові акти, що регулюють речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення; надано цивільно-правову характеристику земельних ділянок лісогосподарського призначення, лісу та лісової рослинності як об'єктів речових прав; розглянуто поняття агролісової рослинності як виду лісової рослинності та особливості її правового статусу за чинним законодавством України.

У *підрозділі 1.1 «Цивільно-правова складова нормативно-правових актів, що регулюють речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення»* обґрунтовано цивільно-правовий характер норм спеціальних нормативно-правових актів (зокрема, ЛК України та ЗК України) щодо речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення.

Акцентовано увагу на тому, що норми, які стосуються речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення, є за своєю природою цивільно-правовими, оскільки предметом їх регулювання є майнові відносини. Вказано, що норми положень ЛК України та ЗК України регулюють відносини власності й відносини прав на чужі речі щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення, визначаючи особливості цих прав саме щодо вказаних об'єктів.

Встановлено, що суспільним відносинам щодо речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення притаманні цивільно-правові методи

правового регулювання. Це виявляється у можливості суб'єктів речових прав на такі земельні ділянки здійснювати свої права на підставі вільного волевиявлення та юридичної рівності. Тобто власник земельної ділянки лісогосподарського призначення на свій власний розсуд може укласти цивільно-правові угоди стосовно цієї ділянки, вирішувати, встановлювати чи не встановлювати сервітут такої ділянки, захищати або не захищати своє право власності на цю ділянку тощо.

З метою виявлення цивільно-правової природи норм щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення також з'ясовано, які аспекти права на ці об'єкти регулюються екологічним, земельним та аграрним правом. Зазначено, що, оскільки земельні лісові ділянки, ліси та лісова рослинність є природними об'єктами, то речові права на них мають свою специфіку правового регулювання, яка визначається у спеціальних нормативно-правових актах (перш за все, у ЛК України та ЗК України).

Обґрунтовано висновок про те, що регулювання суспільних відносин, пов'язаних із земельними ділянками лісогосподарського призначення, відбувається комплексно шляхом встановлення відповідних норм у цивільному, екологічному, земельному законодавстві.

У підрозділі 1.2 «Земельна ділянка лісогосподарського призначення, ліс та лісова рослинність як об'єкти речових прав» з'ясовано правову природу лісу та лісової рослинності й надано їх кваліфікацію з точки зору належності до об'єктів речового права, а також визначено особливості земельної ділянки лісогосподарського призначення як об'єкта речового права.

Проаналізовано такий об'єкт, як «ліс» в аспекті його відповідності ознакам речі. Доведено, що він не відповідає одній з важливих ознак речі – дискретності, а тому його не можна індивідуалізувати з метою конкретного цивільного правочину.

З'ясовано, що ліс як природний комплекс не є оборотоздатним: набуття права власності на ліси відбувається шляхом набуття права власності саме на замкнену лісову земельну ділянку. Об'єктом цивільного обороту, річчю, є безпосередньо земельна лісова ділянка, оскільки вона характеризується замкнутістю та визначеністю меж на місцевості.

Надано характеристику земельної лісової ділянки як речі. Визначено, що земельна лісова ділянка є нерухомою складною річчю.

З'ясовано співвідношення лісової рослинності із земельною ділянкою. Вказано на безпідставність підходу, за яким лісова рослинність вважається приналежністю земельної ділянки. Доведено, що лісова рослинність є складовою земельної лісової ділянки і тому не може бути окремим об'єктом цивільно-правових правочинів.

Обґрунтовано висновок про те, що перехід права власності на земельну лісову ділянку, вкриту лісовою рослинністю, означає одночасно перехід права на лісову рослинність, як складову земельної ділянки відповідно до правила «*superficies solo cedit*» – «те, що на поверхні, слідує (юридичній долі) землі».

Запропоновано запровадити у ЛК України термін «земельні ділянки лісогосподарського призначення» замість терміна «землі лісогосподарського призначення», тому що речові права можуть виникати саме щодо індивідуально

визначених речей, а, отже, право власності, лісовий сервітут, право постійного користування може встановлюватись не на землі лісогосподарського призначення, а на замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення як чітко визначені на місцевості об'єкти з певними межами та розташуванням.

У підрозділі 1.3 *«Поняття агролісової рослинності як виду лісової рослинності та її правовий статус за чинним законодавством України»* з'ясовується правовий статус агролісової рослинності за чинним законодавством України.

Вказано, що чинне законодавство України не дає визначення поняття «агролісова рослинність». Встановлено дві основні ознаки агролісової рослинності: а) прямий зв'язок агролісової рослинності із сільськогосподарським виробництвом; б) її призначенням є захист ґрунтів від водної та вітрової ерозії, а також від посух, опустелювання, суховіїв, холодних та хуртовинних вітрів та інших негативних природних чинників.

Запропоновано таке визначення: агролісовою рослинністю (агролісом) є різновид захисної лісової рослинності, яка має своїм функціональним призначенням захист ґрунтів від водної та вітрової ерозії, суховіїв, посух, опустелювання, холодних та хуртовинних вітрів та інших негативних природних чинників з метою покращення результатів ведення сільськогосподарського виробництва.

Обґрунтовано висновок про те, що агроліси – це продукт діяльності людини, спрямованої на вдосконалення роботи агропромислового комплексу; зазначено, що правила розведення та використання агролісів розробляються наукою агролісомеліорацією (або агролісотехнічною меліорацією).

У ході визначення основ правового статусу агролісової рослинності за чинним законодавством України з'ясовано, що агролісова рослинність як різновид захисних лісів ще не має достатнього рівня правового регулювання свого статусу, оскільки не визначено ні її ключових ознак, ні особливостей використання.

Наголошено на тому, що правовий статус агролісів чинним законодавством України не визначений, хоча фактично така група лісів існує та широко використовується для задоволення потреб сільськогосподарського виробництва з метою захисту земель від вітрової та водної ерозії, а також інших негативних природних чинників.

Розділ 2 «Право власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення та їх складові частини (на прикладі агролісової рослинності)» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано особливості права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення та на їх складові частини (на прикладі агролісів). Розглянуто об'єкти, суб'єкти, підстави набуття і припинення права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення, його зміст, способи захисту. Вказано на певні колізії ЛК України та ЗК України із ЦК України.

У підрозділі 2.1 *«Право власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення»* надається цивільно-правовий аналіз особливостей права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення.

Проведено короткий огляд досліджень щодо права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення та виявлено невирішені сучасною наукою питання у цій сфері.

Розкривається зміст поняття «право власності на ліси Українського народу». Зроблено висновок, що народ України реалізує своє право власності на природні ресурси (у тому числі й на ліси) безпосередньо – шляхом проведення референдумів (ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») або через органи державної влади чи органи місцевого самоврядування (ст. 7 ЛК України). Вказано, що ЦК України, хоч і називає серед суб'єктів права власності «Український народ» (ст. 318), але чітко визначає коло суб'єктів цивільних прав: фізичні та юридичні особи, держава Україна, АРК, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2). Саме цьому переліку суб'єктів цивільних прав кореспондують форми права власності, закріплені законодавчо.

Проаналізовано особливості форм власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення: державної, комунальної, приватної. Панування державної форми власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення обґрунтовується історичним розвитком лісового законодавства в Україні.

Вказано, що за чинним ЛК України визначальною ознакою земельних ділянок комунальної власності є територіальна – розташування в межах населених пунктів. Таке формулювання не кореспондується із ЦК України, де визначальною ознакою комунальної власності є суб'єкт права – територіальна громада. У зв'язку із цим запропоновано ч. 1 ст. 9 ЛК України викласти в такій редакції: «У комунальній власності перебувають ліси, що належать територіальним громадам і розташовані у межах населених пунктів».

Розглянуто право приватної власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення. Зазначено, що земельні ділянки лісогосподарського призначення можуть набуватись громадянами та юридичними особами у приватну власність та бути об'єктами цивільного обороту. Право приватної власності на земельні лісові ділянки регулюється ЦК України, положення якого деталізуються ЗК України та ЛК України.

Розкрито зміст права приватної власності на земельну ділянку лісогосподарського призначення: зокрема, право на відчуження земельної лісової ділянки, право власності на лісові ресурси та їх використання в порядку, визначеному ЛК України; право на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом; право споруджувати в установленому порядку виробничі та інші будівлі та споруди, необхідні для ведення лісового господарства і використання лісових ресурсів; передання лісів у тимчасове довгострокове або короткострокове користування, встановлення сервітуту щодо земельної лісової ділянки, передання лісової земельної ділянки в оренду, у заставу тощо.

Розглянуто первинні та похідні підстави набуття права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення. Обґрунтовується, що умова, встановлена пунктом 3) ч. 2 ст. 132 ЗК України, – момент переходу права власності на земельну ділянку, вказана як істотна у договорах щодо угод про перехід права власності на земельні ділянки, повинна бути виключена з огляду на імперативну норму

ЦК України: відповідно до ч. 4 ст. 334 ЦК України: «Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації». Оскільки цивільно-правові угоди щодо земельних ділянок підлягають державній реєстрації, то момент переходу права власності на земельні ділянки виникне з моменту державної реєстрації договору.

У підрозділі 2.2 «Агролісова рослинність як об'єкт права власності» визначено особливості права власності на агролісову рослинність та агроліси.

Акцентовано увагу на тому, що державна форма власності на агроліси є домінуючою серед інших форм власності та навіть визнається державою як найбільш бажана форма власності для такого роду об'єктів з метою збереження їх у належному стані. Право державної власності на агроліси набувається і реалізується державою в особі центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства та в особі центрального органу виконавчої влади з питань сільського господарства.

Зазначено, що фактичне володіння та користування агролісовою рослинністю здійснюють державні лісогосподарські та сільськогосподарські підприємства із спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами, які входять до сфери управління відповідних центральних органів виконавчої влади. Правовий зв'язок між центральними органами виконавчої влади – розпорядниками агролісової рослинності – та відповідними державними підприємствами, установами й організаціями в контексті фактичного володіння та використання останніми агролісів виражається через режим постійного користування лісами. Постійні користувачі агролісовою рослинністю (тобто відповідні лісогосподарські та сільськогосподарські підприємства із спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами) мають право: 1) самостійно господарювати в агролісах; 2) на відшкодування збитків у випадках, передбачених законодавством; 3) інші права, передбачені законодавством (ст. 19 ЛК України).

Визначено суб'єкт права комунальної власності на агроліси – територіальну громаду, тобто жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (під адміністративно-територіальною одиницею слід розуміти область, район, місто, район у місті, селище, село). Своє право власності, у тому числі й на агролісову рослинність, територіальна громада реалізує безпосередньо або через утворені нею органи місцевого самоврядування.

Наголошено, що будь-яких обмежень стосовно підстав набуття права приватної власності на агролісову рослинність (а саме на певні групи захисних лісів) чинне лісове законодавство не передбачає. Право приватної власності на агролісову рослинність прямо пов'язано із правом приватної власності на земельні ділянки, на яких така лісова рослинність розташована. Як впливає з можливих підстав набуття права приватної власності на агроліси, право власності на агроліси фактично дорівнює праву власності на відповідну лісову ділянку.

Обґрунтовується висновок, що агролісова рослинність як об'єкт права власності є практично ідентичною за своїми правовими характеристиками та властивостями, що й лісова рослинність взагалі.

У підрозділі 2.3 «Правовий статус земельних ділянок, на яких розташовані агроліси» визначено особливості речових прав, зокрема, права власності на земельні ділянки з агролісовою рослинністю.

Спростовується віднесення земельних ділянок, на яких розташовані агроліси, до земель сільськогосподарського призначення. Так, вказано, що не зважаючи на те, що створення агролісової рослинності спрямоване на покращення результатів сільськогосподарського виробництва із одночасним захистом земель сільськогосподарського призначення, на яких вирощуються різноманітні сільськогосподарські культури, агролісова рослинність, насамперед, є різновидом лісу; правовий статус даної групи лісової рослинності обумовлений особливою природою лісових насаджень, унікальністю виконуваних ними функцій із захисту природи. Саме із цим статусом чинне законодавство України пов'язує наявність у власників та користувачів лісової рослинності цілої низки специфічних обов'язків із захисту та охорони лісів.

Земельні ділянки, на яких розташовані агроліси, або які використовуються для потреб агролісового господарства, як і самі агроліси, можуть перебувати в державній, комунальній або приватній власності.

Підкреслено, що після розмежування земель державної та комунальної власності, проведеного відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності», повноваження щодо розпорядження землями за межами населених пунктів здійснюють: Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів АРК, обласні та районні державні адміністрації, Державне агентство земельних ресурсів України, Фонд державного майна України (ст. 122 ЗК України).

Обґрунтовується теза про те, що за своєю юридичною природою земельні ділянки агролісогосподарського призначення, що перебувають у комунальній власності, є рівнозначними по відношенню до земель інших форм власності та підлягають однаковому, порівняно з іншими землями, ступеню захисту з боку держави. Тому й використання цих земель повинно відбуватися виключно за їх цільовим призначенням – для здійснення агролісогосподарської діяльності, тобто вирощування агролісової рослинності та її обслуговування.

Зроблено акцент на тому, що основною формою розпорядження землями агролісогосподарського призначення є передача їх у постійне користування із земель державної та комунальної власності спеціалізованим державним і комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи для ведення лісового господарства.

З огляду на зазначене надано визначення земель агролісогосподарського призначення – це група земель лісогосподарського призначення, яка включає в себе земельні ділянки, вкриті полезахисними та протиерозійними лісонасадженнями, та землі, не вкриті такою рослинністю, але які використовуються для потреб

агролісового господарства та являють собою нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які виділені в установленому порядку. Вказано, що дана група фактично має ті ж самі характеристики, що й усі землі лісогосподарського призначення без встановлення будь-яких особливостей їх використання з урахуванням їх специфічного функціонального призначення.

Розділ 3 «Обмежені речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення» складається з двох підрозділів, у яких розглянуто право постійного користування земельними ділянками лісогосподарського призначення та лісові сервітути. Зокрема, виявлено характерні риси вказаних обмежених речових прав, проаналізовано проблеми правового регулювання цих прав щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення.

Підрозділ 3.1 «Право постійного користування земельними ділянками лісогосподарського призначення» присвячено визначенню місця права постійного користування земельними ділянками лісогосподарського призначення у системі речових прав. Обґрунтовано, що право постійного користування є обмеженим речовим правом, оскільки поступається своїм обсягом праву власності, включає лише той перелік правомочностей, що встановлені законом (ч. 1 ст. 19 ЛК України).

З'ясовано, що право постійного користування земельною ділянкою лісогосподарського призначення є похідним від права державної або комунальної власності речовим правом на чуже майно, має обмежений характер, встановлюється для ведення лісового господарства і полягає у безстроковому володінні і користуванні.

Наголошено на тому, що право постійного користування лісами обмежене метою – ведення лісового господарства. Зміст поняття «ведення лісового господарства» та основні вимоги щодо такого особливого виду права лісокористування визначені ЛК України: ведення лісового господарства полягає у здійсненні комплексу заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів (ст. 63 ЛК України).

Виділено основні риси права постійного користування: абсолютний характер захисту, безстроковість, об'єктом цього права є річ – земельна ділянка. Вказано також, що право постійного користування як право речове характеризує його безстроковість. Обґрунтовано, що праву постійного користування земельною ділянкою лісогосподарського призначення не притаманне право слідування, оскільки право постійного користування може існувати тільки в разі, якщо власником буде лише держава чи територіальна громада. Власник земельної ділянки лісогосподарського призначення, щодо якої встановлено право постійного користування, не може змінюватись.

Проведено розмежування права постійного користування з іншими речовими правами щодо земельних ділянок – суперфіцієм та емфітевзисом. Зокрема, зазначено, що спільним для права постійного користування з емфітевзисом та суперфіцієм є те, що ці права встановлюються щодо земельної ділянки; їх правомочності складають володіння та користування земельною ділянкою; встановлюються ці права за згодою власника земельної ділянки; вони є похідними

від права власності; землекористувачі здійснюють свої права на платній основі; повноваження землекористувача обумовлюються цільовим призначенням земельної ділянки (емфітевзис – для сільськогосподарських потреб, суперфіцій – для забудови, постійне користування лісами – для ведення лісового господарства); для дійсності цих прав повинна бути обов'язкова державна реєстрація. Відмінними рисами емфітевзису та суперфіцію від права постійного користування є можливість їх відчуження та передачі у порядку спадкування (лише для земельних ділянок приватної власності); строковий характер цих прав, на відміну від безстрокового права постійного користування; підстави встановлення (для емфітевзису – договір, для суперфіцію – договір і заповіт, для права постійного користування – рішення органів виконавчої влади або місцевого самоврядування).

З метою закріплення для постійних користувачів можливості витребування земельної ділянки від добросовісного набувача чи користувачів на умовах тимчасового довгострокового користування запропоновано доповнити ст. 24 ЛК України частиною 3 такого змісту: «Користувачі земельної ділянки лісгосподарського призначення на умовах постійного чи довгострокового тимчасового користування у разі втрати володіння земельною ділянкою мають право витребувати її від особи, яка незаконно володіє нею, у тому числі від добросовісного набувача. У цьому разі до умов та порядку такого витребування земельної лісової ділянки від добросовісного набувача застосовується ст. 387 Цивільного кодексу України».

У підрозділі 3.2 *«Лісові сервітути: законодавче закріплення і проблеми правового регулювання»* з'ясовано правову природу лісових сервітутів, закріплених у ст. 23 ЛК України, визначено їх місце у класифікації сервітутів та запропоновано зміни у чинне законодавство щодо правового регулювання лісових сервітутів.

На початку підрозділу зроблено історичний екскурс задля встановлення походження лісових сервітутів, зокрема у римському праві. Вказується, що за римським правом ліс міг бути об'єктом як речового, так і особистого сервітуту (узуфрукту).

Доводиться, що лісові сервітути в розумінні ст. 23 ЛК України є речовими земельними сервітутами. Особливість змісту лісового сервітуту полягає в тому, що сервітуарій використовує не лише земельну ділянку, а й лісові ресурси, які знаходяться на ній.

Обґрунтовується теза про те, що, оскільки зміст лісового сервітуту можуть складати правомочності особистого характеру щодо використання лісових ресурсів, то доцільно закріпити особисті лісові сервітути на законодавчому рівні.

Доводиться думка про безпідставність віднесення до лісових сервітутів права громадян перебувати у лісах державної та комунальної власності (ч. 2 ст. 23 ЛК України). Так, вказано, що вільне перебування громадян у лісах державної та комунальної власності передбачено окремо ст. 66 ЛК України. Це призводить до змішування права загального користування із сервітутом, що є неприпустимим з точки зору юридичної техніки.

На підставі аналізу визначено ознаки лісового сервітуту: обмежений характер цього права; використання земельної лісової ділянки з метою залучення лісових

ресурсів і корисних властивостей лісу; право слідування; здійснення способом найменш обтяжливим для власника лісу чи користувача земельною лісовою ділянкою, щодо якої він встановлений; умова про встановлення сервітуту для задоволення потреб, які не можуть бути задоволені іншим способом.

Обґрунтовано можливість встановлення лісових сервітутів лише постійними користувачами, оскільки вони, на відміну від тимчасових користувачів, мають речове право (право постійного користування), а тому можуть встановлювати інше речове право (сервітут) на користь інших осіб.

Статтю 23 ЛК України «Лісові сервітутути» запропоновано викласти у такій редакції:

«Лісовий сервітут – це право користування чужою земельною лісовою ділянкою у певних правовідносинах, корисних для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом.

Сервітут може встановлюватися на користь власника або постійного користувача сусідньої земельної ділянки (речовий сервітут), а також на користь конкретно визначеної особи (особистий сервітут).

Обтяжувати земельну лісову ділянку речовим сервітутом може лише та особа, якій ця ділянка належить на праві власності або на праві постійного користування.

Лісовий сервітут може встановлюватися на підставі договору, закону, заповіту або за рішенням суду. Встановлення сервітуту засвідчується державною реєстрацією у порядку, встановленому для державної реєстрації прав на нерухоме майно відповідно до закону.

Встановлення речового лісового сервітуту не веде до позбавлення власника земельної лісової ділянки, обтяженої сервітутом, права володіння, користування та розпоряджання нею, а постійного лісокористувача – володіння та користування.

Лісовий сервітут здійснюється способом найменш обтяжливим для власника або лісокористувача земельної лісової ділянки, щодо якої він установлений.

Положення Цивільного (435-15) та Земельного кодексів України (2768-14) застосовуються до лісових сервітутів».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у розкритті юридичної природи та змісту речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення. Результатом роботи є такі висновки:

1. Регулювання суспільних відносин, пов'язаних із земельними ділянками лісогосподарського призначення, відбувається комплексно шляхом встановлення відповідних норм у цивільному, екологічному, земельному та адміністративному законодавстві.

2. Речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення регулюються нормами цивільного права особливим цивільно-правовим методом правового регулювання. Оскільки земельні лісові ділянки, ліси та лісова рослинність є природними об'єктами, то речові права на них мають свою специфіку правового

регулювання, яка визначається у спеціальних нормативно-правових актах (перш за все, у ЛК України та ЗК України).

3. Ліс як природний комплекс не є об'єктом речового права, оскільки не має таких ознак речі, як дискретність та оборотоздатність. Об'єктом цивільних прав є безпосередньо земельна лісова ділянка.

4. За своєю правовою природою земельна лісова ділянка є складною річчю. Лісова рослинність становить складову частину земельної лісової ділянки, тому не може бути окремим об'єктом цивільно-правових правочинів.

5. Перехід права власності на земельну лісову ділянку, вкриту лісовою рослинністю, означає одночасно перехід права на лісову рослинність, як складову частину земельної ділянки, відповідно до правила *«superficies solo cedit»* – те, що на поверхні, слідує (юридичній долі) землі.

6. Речові права можуть виникати саме щодо індивідуально визначених речей, а тому право власності, лісовий сервітут, право постійного користування може встановлюватись не на землі лісогосподарського призначення, а на замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення, як чітко визначені на місцевості об'єкти з певними межами та розташуванням. Тому термін «земельні ділянки лісогосподарського призначення» має вживатися у ЛК України.

7. Агролісова рослинність, або агроліс – поняття виключно теоретичне; чинне законодавство України не оперує цим терміном. Однак лісова рослинність, яка наділена ознаками агролісової, фактично визнана законодавством та розглядається як різновид захисної лісової рослинності, що має своїм функціональним призначенням захист ґрунтів від водяної та вітрової ерозії, суховіїв, посух, опустелювання, холодних і хуртовинних вітрів та інших негативних природних чинників з метою покращення результатів ведення сільськогосподарського виробництва.

8. Агроліси – це продукт діяльності людини, спрямованої на вдосконалення роботи агропромислового комплексу; правила розведення та використання агролісів розробляються наукою агролісомеліорацією (або агролісотехнічною меліорацією).

9. Чинне законодавство України передбачає право державної, комунальної та приватної власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення. Історичний розвиток лісового законодавства в Україні зумовив панування державної власності на ці об'єкти. Втім, останні зміни в законодавстві створили передумови для розвитку комунальної та приватної форм власності.

10. Земельні ділянки лісогосподарського призначення можуть набуватись громадянами та юридичними особами у приватну власність та бути об'єктами цивільного обороту. Право приватної власності щодо земельних лісових ділянок регулюється ЦК України, положення якого деталізуються ЗК України та ЛК України. Однак певні положення ЛК України і ЗК України не узгоджуються із ЦК України, а тому потребують перегляду.

11. Право власності та право користування агролісовою рослинністю прямо пов'язано із правом власності та користування відповідними земельними ділянками, на яких така лісова рослинність розташована, оскільки правовстановлюючими

документами на агроліси є правовстановлюючі документи на відповідні земельні ділянки, на яких вони розміщені.

12. Землями агролісогосподарського призначення можна назвати групу земель лісогосподарського призначення, яка включає в себе земельні ділянки, вкриті полезахисними та протиерозійними лісонасадженнями, та землі, не вкриті такою рослинністю, але які використовуються для потреб агролісового господарства та являють собою нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які виділені в установленому порядку. За Класифікацією видів цільового призначення земель землі агролісогосподарського призначення визначаються на загальних підставах із усіма землями лісогосподарського призначення за такими характеристиками: 09.01 – Для ведення лісового господарства і пов’язаних з ним послуг; 09.02 – Для іншого лісогосподарського призначення; 09.03 – Для цілей підрозділів 09.01–09.02 та для збереження та використання земель природно-заповідного фонду.

13. Право постійного користування земельними ділянками лісогосподарського призначення є похідним від права державної або комунальної власності речовим правом на чуже майно, має обмежений характер, встановлюється з певною метою – для ведення лісового господарства, полягає у безстроковому володінні і користуванні та не підлягає відчуженню.

14. Користувачі на умовах тимчасового довгострокового або короткострокового користування лісами не є суб’єктами речових прав. Користувачі на умовах тимчасового довгострокового користування отримують лише фактичне володіння земельною лісовою ділянкою.

15. На цей час для користувачів земельною ділянкою лісогосподарського призначення на умовах постійного або довгострокового тимчасового користування не передбачений захист володіння шляхом витребування земельної лісової ділянки від добросовісного набувача, а тому ст. 24 ЛК України доцільно доповнити частиною 3 такого змісту: «Користувачі земельної ділянки лісогосподарського призначення на умовах постійного чи довгострокового тимчасового користування у разі втрати володіння земельною ділянкою мають право витребувати її від особи, яка незаконно володіє нею, у тому числі від добросовісного набувача. У цьому разі до умов та порядку такого витребування земельної лісової ділянки від добросовісного набувача застосовується ст. 387 Цивільного кодексу України». Тоді користувач земельної ділянки (постійний та довгостроковий тимчасовий) буде прирівняний в частині захисту свого володіння до власника, якщо ділянкою володіє добросовісний набувач.

16. Український законодавець, не обмежуючись нормами про сервітути ЦК України й ЗК України, запровадив у національне законодавство поняття «лісовий сервітут» і закріпив норми про лісові сервітути у ст. 23 ЛК України.

17. Особливість змісту лісового сервітуту полягає в тому, що сервітуарій використовує не лише саму земельну ділянку, а й лісові ресурси, які знаходяться на ній.

18. У ст. 23 ЛК України надано визначення лісового сервітуту без зазначення його належності до особистих або речових сервітутів. Але вказівка законодавця на те, що власник або користувач лісової ділянки, обтяженої сервітутом, залишає за собою володіння і користування ділянкою, дає підстави вважати лісовий сервітут у розумінні ЛК України речовим сервітутом. Разом з тим зміст лісового сервітуту можуть складати правомочності з використання лісових ресурсів, які мають особистий характер, тому доцільно закріпити у ст. 23 ЛК України можливість встановлення сервітутів за певною особою – особистих лісових сервітутів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Оніка Я. В. Деякі питання правового статусу земель, на яких розташована лісова рослинність агролісомеліоративного призначення / Я. В. Оніка // Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту. – 2013. – № 1. – С. 70–77.

2. Оніка Я. Лесные сервитуты в праве Украины: понятие, содержание, правовая природа / Я. Оніка // *Legea și viața* (Закон и Жизнь): журн. – 2015. – № 6/3. – С. 93–97.

3. Оніка Я. В. Ліс та лісова рослинність як об'єкти речового права / Я. В. Оніка // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2015. – № 1151. – С. 110–114.

4. Оніка Я. В. Право приватної власності на землі лісогосподарського призначення: цивільно-правовий аспект / Я. В. Оніка // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 13. – Т. 2. – С. 56–59.

5. Оніка Я. В. Встановлення обмежень прав на земельні ділянки на підставі закону та актів органів державної влади / Я. В. Оніка // Вісн. прокуратури. – 2015. – № 5. – С. 78–86.

6. Оніка Я. В. Щодо визначення лісової рослинності агролісомеліоративного призначення за чинним екологічним законодавством України / Я. В. Оніка // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 квіт. 2012 р.: [у 4-х т.]. – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – С. 96–98.

7. Оніка Я. В. Стан захисного лісорозведення за часів перебування України в складі Російської імперії / Я. В. Оніка // Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: [матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 квіт. 2012 р.]: у 2-х т. – Київ: Центр правових наукових наукових досліджень, 2012. – С. 103–108.

8. Оніка Я. В. Деякі питання права державної власності на лісову рослинність агролісомеліоративного призначення / Я. В. Оніка // Міжнародно та національно-правовий вимір забезпечення стабільності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 5 трав. 2012 р. – Львів: Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2012. – С. 122–124.

9. Оніка Я. В. Деякі аспекти лісу та лісової рослинності як об'єктів речового права / Я. В. Оніка // Сучасні тенденції в юридичній науці України: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 24–25 квіт. 2015 р. – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. – С. 69–72.

10. Оніка Я. В. Право постійного користування лісами як обмежене речове право / Я. В. Оніка // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна, 30 трав. 2015 р. – Харків: ХНУВС, 2015. – С. 343–346.

АНОТАЦІЯ

Оніка Я. В. Речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення: цивільно-правовий аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2015.

Дисертація являє собою комплексне дослідження речових прав на земельні ділянки лісогосподарського призначення, у якому з'ясовуються особливості правового регулювання речових прав на такі земельні ділянки з урахуванням цивільно-правового аспекту.

Проведено аналіз нормативно-правових актів, які регулюють речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення. З'ясовано правову природу лісу і лісової рослинності та проведено їх кваліфікацію щодо їх віднесення до об'єктів речових прав. Обґрунтовано правову позицію, відповідно до якої ліс як природний комплекс не є об'єктом речових прав. Визначено співвідношення лісової рослинності та земельної ділянки як складової частини і складної речі. Проаналізовано право власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення та на їх складові частини (на прикладі агролісів). Розглянуто об'єкти, суб'єкти, підстави набуття і припинення права власності на земельні ділянки лісогосподарського призначення, його зміст, способи захисту. Надано цивільно-правову характеристику обмеженим речовим правам на земельні ділянки лісогосподарського призначення: праву постійного користування та лісовим сервітутам.

Ключові слова: земельні ділянки лісогосподарського призначення, земельна лісова ділянка, речові права, право власності, обмежені речові права, право постійного користування, сервітут.

АННОТАЦИЯ

Оника Я. В. Вещные права на земельные участки лесохозяйственного назначения: гражданско-правовой аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина. – Харьков, 2015.

Диссертация представляет собой комплексное исследование вещных прав на земельные участки лесохозяйственного назначения, в котором выясняются особенности правового регулирования вещных прав на земельные участки лесохозяйственного назначения с учетом гражданско-правового аспекта. На основе анализа нормативно-правовых актов сформулированы теоретические положения, затрагивающие другие отрасли права, регулирующие имущественные отношения на земельные участки лесохозяйственного назначения.

Обосновано, что регулирование общественных отношений на указанные объекты происходит комплексно путем установления соответствующих норм в гражданском, экологическом, земельном и административном законодательстве.

Выяснена правовая природа леса и лесной растительности и проведена их квалификация с точки зрения их принадлежности к объектам вещных прав. Обоснована позиция, в соответствии с которой лес как природный комплекс не является объектом вещных прав. Определено соотношение лесной растительности и земельного участка, в результате чего сделан вывод о том, что лесная растительность является составной частью земельного участка, а потому не может быть отдельным объектом гражданско-правовых сделок. Также выявлены особенности правового статуса агролесной растительности по действующему законодательству Украины. Предложены определения понятий «агролесная растительность» и «агролес».

Проведен анализ права собственности на земельные участки лесохозяйственного назначения и на их составляющие (на примере агролесов). Рассмотрены объекты, субъекты, основания приобретения и прекращения права собственности на земельные участки лесохозяйственного назначения, его содержание, способы защиты. Указано на некоторые коллизии Лесного и Земельного кодексов Украины с Гражданским кодексом Украины, касающиеся предмета исследования.

Приведена гражданско-правовая характеристика ограниченных вещных прав на земельные участки лесохозяйственного назначения: права постоянного пользования и лесных сервитутов. Указано, что право постоянного пользования земельным участком лесохозяйственного назначения является производным от права государственной или коммунальной собственности вещным правом на чужое имущество, имеет ограниченный характер, устанавливается для ведения лесного хозяйства и состоит в бессрочном владении и пользовании. В результате сравнительного анализа права постоянного пользования с другими ограниченными вещными правами на земельные участки – эмфитевзисом и суперфицием – установлены их сходство и различие. Раскрыта суть правовой природы лесных сервитутов, закрепленных в ст. 23 ЛК Украины, определено их место в классификации сервитутов и предложены изменения в действующее законодательство с целью усовершенствования правового регулирования лесных сервитутов.

Ключевые слова: земельные участки лесохозяйственного назначения, земельный лесной участок, вещные права, право собственности, ограниченные вещные права, право постоянного пользования, сервитут.

SUMMARY

Onika Y. V. The proprietary rights to forest fund lands: civil law aspect. – The manuscript.

The thesis stands for a degree of Candidate of Sciences in Law (PhD), speciality 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law. – V. N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2015.

The present thesis is a comprehensive research into proprietary rights to forest fund lands. The study investigates the peculiarities of legal regulation of proprietary rights to forest fund lands within the civil law perspective.

The author analyzes the legislative that governs proprietary rights to forest fund lands. It has been established the legal nature of forests and forest vegetation and held their qualification for attributing to the objects of proprietary rights. It has been defined a legal position that a forest as a natural complex is not a subject of proprietary rights. The correlation of forest vegetation and land plots was clarified. It was made the analysis of the ownership rights to the forest fund lands and their component parts (for example agricultural forest). It has been examined the objects, the subjects, the grounds of acquisition and termination of the property rights in forest fund land parcels, its content and remedies. The civil law characteristic of the limited proprietary rights to forest fund lands and the right of use (forest easement) was reviewed.

Keywords: forest fund lands, forest land plots, proprietary rights, ownership rights, limited property rights, the right of permanent use, easement.